МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

6 (76) / 2023

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Рекомендовано
до друку вченою радою Національного
університету оборони України
Протокол № 14 від 27 листопада 2023 р.

Засновник – Національний університету оборони України

Виходить 6 разів на рік
Ідентифікатор медіа – R30-01595 Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1214 від 31.10.2023 протокол № 25
Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 02.07.2020 № 886 збірник "Вісник Національного університету оборони України" включено до Переліку наукових фахових видань України категорія «Б» у галузі психологічні науки, спеціальність – 053

Вид видання – збірник наукових праць
Сфера розповсюдження – загальнодержавна

Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. – К.: НУОУ, 2023. – Вип. 6 (76). – 210 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
Осьодло В. І. – доктор психологічних наук, професор;
Волянюк Н. Ю. – доктор психологічних наук, професор;
Данилюк І. В. – доктор психологічних наук, професор;
Ложкін Г. В. – доктор психологічних наук, професор;
Помиткіна Л. В. – доктор психологічних наук, професор;
Приходько І. І. – доктор психологічних наук, професор;
Стасюк В. В. – доктор психологічних наук, професор;
Гандзілевська Г. Б. – доктор психологічних наук, доцент;
Максименко К. С. – доктор психологічних наук, доцент;
Мілорадова Н. Е. – доктор психологічних наук, доцент;
Траверсе Т. М. – доктор психологічних наук, професор;
Хміляр О. Ф. – доктор психологічних наук, професор;
Володарська Н. Д. – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник;
Перепелюк Т. Д. – кандидат психологічних наук, професор;
Фомич М. В. – кандидат психологічних наук, доцент;
Бочарова О. – професор Республіка Польща;
Богайчук В. Ж. – кандидат політичних наук, доцент;

РЕДАКЦІЯ:
Головний редактор – **Осьодло В.**
доктор психологічних наук, професор.
Відповідальний секретар – **Богайчук В.**
кандидат політичних наук, доцент.

ISSN 2617-6858 друк
ISSN 2617-6866 он-лайн

Адреса редакції:
Київ-049, Повітрофлотський проспект, 30
Телефон для довідок: 271-06-23, 271-06-29
web-сайт: http://visnyk.nuou.org.ua/
e-mail: vesniknuou @ ukr.net

© Вісник Національного університету оборони України

MINISTRY OF DEFENSE OF UKRAINE
NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY OF UKRAINE

BULLETIN OF NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY OF UKRAINE

6 (76) / 2023

THE COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

Approved by
The Academic Council of the National Defense University of Ukraine
November 27, 2023 (Minutes № 14)

Founded by the National Defense University of Ukraine
Publication frequency – 6 times per year
Media Identifier – R30-01595 Decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting No. 1214 dated October 31, 2023 Protocol No. 25
According to the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine 02.07.2020 № 886, the collection is included in the List of scientific professional publications of Ukraine category "B" in the field of psychological sciences, specialty – 053.

Type of Publication – the Collection of Scientific Papers
Sphere of Distribution– countrywide.

Bulletin of National Defense University of Ukraine. The Coll. of Sc. P. – K.: NDUU, 2023. – Issue 6 (76). – 210 p.

EDITORIAL BOARD:
V. Osyodlo – Doctor of Science (Psychology), Professor;
N. Volianiuk – Doctor of Science (Psychology), Professor;
I. Danyliuk – Doctor of Science (Psychology), Professor;
H. Lozhkin – Doctor of Science (Psychology), Professor;
L. Pomytkina – Doctor of Science (Psychology), Professor;
I. Prykhodko – Doctor of Science (Psychology), Professor;
V. Stasuk – Doctor of Science (Psychology), Professor;
H. Handzilevska – Doctor of Science (Psychology), Assistant Professor;
K. Maksymenko – Doctor of Science (Psychology), Assistant Professor;
N. Miloradova – Doctor of Science (Psychology), Assistant Professor;
T. Traverse – Doctor of Science (Psychology), Professor;
O. Khmiliar – Doctor of Science (Psychology), Professor;
N. Volodarska – Candidates of Science (Psychology), Senior Research;
T. Perepeliuk – Candidates of Science (Psychology), Professor;
M. Fomych – Candidates of Science (Psychology), Assistant Professor;
O. Bocharova – Professor, Rzeczpospolita Polska;
V. Bohaichuk – Candidates of Science (Politics), Assistant Professor;

EDITORS OFFICE:
Editor – **V. Osyodlo,**
Doctor of Science (Psychology), Professor.
Executive Secretary – **V. Bohaichuk,**
Candidates of Science (Politics), Assistant Professor.

ISSN 2617-6858 друк
ISSN 2617-6866 он-лайн

The Address of Editorial Office:
Kiev-049, Povitroflotskii Avenue, 28
Contact telephone number: 271-06-23, 271-06-29
website: http://visnyk.nuou.org.ua/
e-mail: vesniknuou ukr.net

© Вісник Національного університету оборони України

ЗМІСТ

Питання психології

Абакіна І. Є., Крапівіна Н. В. Сучасний імідж українських військових в умовах війни.. 5
Вахоцька І. О. Психологічні чинники конфліктологічної стійкості студентів..... 11
Галян І. М., Нестерук С. Т. Юнацька агресивність в невизначеному сьогоденні..... 19
Гуцол К. В. Дискурсивні контексти формування життєвої компетентності української молоді під час війни..... 29
Жукович І. І. Психологічні бар'єри у процесі вивчення англійської мови курсантами ВВНЗ... 37
Іванова Н. Г., Іванов О. Ю. Протидія інформаційно-психологічним впливам рф в умовах війни..... 45
Калашник І. В. Глибинно-психологічні передумови руйнівної поведінки особистості.... 53
Козак О. Ю., Микитюк Н. М. Організаційні умови інклюзивного навчання студентів з особливими освітніми потребами у педагогічному виші..... 58
Kostiu S. Y. Problems of self-awareness among young people with addictive behavior (on the example of tobacco smoking)..... 64
Краєва О. А., Крилова А. А. Психологічні особливості наративної ідентичності операторів служби підтримки в екстремальних умовах..... 70
Кривда К. К. Вклад українських вчених у дослідження проблем психологічного і професійного здоров'я фахівців..... 81
Кузьменко Ю. В. Особливості образу світу у часовому континіумі у молоді з різним досвідом участі у волонтерській діяльності..... 90
Мордвінов С. Л., Адаменко М. В., Павлушенко С. М. Роль повітряно-десантної підготовки у формуванні психологічної готовності особистості військовослужбовця до виконання бойових завдань..... 99
Науменко Н. П. Вплив індивідуального сприйняття життєвих ситуацій та самоконтролю на розвиток психічних станів особистості..... 112
Нестеренко Н. В. Тренінг розвитку управлінської культури сержантів Сухопутних військ Збройних Сил України..... 121
Осьодло В. І., Будагьянц Л. М. Стратегічні комунікації у постсучасних демократіях..... 134
Паливода О. О. Значущість психологічної компоненти в інформуванні населення деокупованих територій України..... 141
Романишин А. М., Неурова А. Б. Професійно-психологічний відбір та психологічна підготовка як чинники профілактики самогубств серед військовослужбовців призваних за мобілізацією..... 151
Сафін О. Д. Моделі поведінки студентів у ситуаціях когнітивного дисонансу як наслідку негативного впливу медіаперцептивної комунікації..... 161
Смірнова Т. М., Осьодло В. І., Чижевський С. О. Подолання наслідків бойового стресу у військовослужбовців – учасників бойових дій шляхом психосоціального відновлення..... 168
Сорока О. М. Психокорекційна складова авторської психотехнології розвитку стресостійкості корабельного фахівця..... 178
Тютюнник Л. Л. Пропаганда як засіб маніпуляції в умовах війни..... 184
Фомич М. В., Мохнар Л. І. Екстрена психологічна допомога постраждалим внаслідок ракетного удару по ТЦ «Амстор» у місті Кременчуці..... 193
Харитинський А. А. Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя військовослужбовців..... 199

ДО ВІДОМА АВТОРІВ..... 207

CONTENTS

Issues of psychology

Abakina I. E., Krapivina N. V. Modern image of the Ukrainian military in the conditions of war. 5
Vahotska I. Psychological factors os student's conflict resilience..... 11
Halian I. M., Nesteruk S. T. Aggressive manifestations in early youth in today's conditions... 18
Hutsol K. Discursive contexts of the formation of life competence of Ukrainian youth during the war..... 29
Zhukovych I. Psychological barriers in the process of learning English by students of VVZ.... 37
Ivanova N., Ivanov O. Countering the informational and psychological influences of russia in the conditions of war..... 45
Kalashnik I. V. Deep-psychological prerequisites of destructive personal behavior..... 53
Kozak O., Mykytiuk N. Organizational conditions for inclusive education of students with special educational needs in a pedagogical university..... 58
Kostiu S. Y. Problems of self-awareness among young people with addictive behavior (on the example of tobacco smoking)..... 64
Kraieva O. A., Krylova A. A. Psychological features of the narrative identity of support service operators in extreme conditions..... 70
Kryvda K. The contribution of Ukrainian scientists to the research of problems of psychological and professional health..... 81
Kuzmenko Y. Peculiarities of the image of the world in the time continuum among young people with different experience of participation in volunteering..... 90
Mordvinov S., Adamenko M., Pavlushenko S. The role of airborne training in the formation of psychological readiness of the personality of a soldier to perform combat missions..... 99
Naumenko N. The influence of individual perception of life situations and self-control on the development of personal mental states..... 112
Nesterenko N. Training for the development of management culture of sergeants of the ground forces of the armed forces of Ukraine..... 121
Osodlo V., Budahiants L. Strategic communications in post-modern democracies..... 134
Palyvoda O. O. The significance of the psychological component in informing the population of the deoccupied territories of Ukraine..... 141
Romanishin A., Neurova A. Professional and psychological selection and psychological training as factors in the prevention of suicides among military servants called for mobilization..... 151
Safin O. Models of student's behavior in situations of cognitive dissonance as a consequence of the negative impact of media perceptual communication..... 161
Smirnova T. M., Osodlo V. I. Chyzhevskyi S. O. Overcoming the consequences of combat stress in military - participants in combat actions by psychosocial recovery..... 168
Soroka O. Psycho-correctional component of the author's psychotechnology for the development of stress resistance of a ship's specialist..... 178
Tiutiunnyk L. Propaganda as a means of manipulation in the conditions of war..... 184
Fomych M. V. Mokhnar L. Emergency psychological assistance for the injured the aftermath of the rocket strike on Amstor shopping center in the City of Kremenchuk..... 193
Kharytynskyi A. A. Psychological factors of the subjective well-being of military servicemen. 199

INFORMATION FOR AUTHORS..... 207

УДК 159.938
DOI: 10.33099/2617-6858–23–76–6–81-89

Кривда К. К. *аспірантка кафедри психології Державного торговельно-економічного університету*
https://orcid.org/0009-0000-4534-5502

ВКЛАД УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ У ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПСИХОЛОГІЧНОГО І ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я ФАХІВЦІВ

Суттєвим доробком українських вчених у проблему вивчення професійного здоров'я фахівців є визначення особливостей психологічного забезпечення професійного здоров'я в умовах пандемії та війни. Науковцями представлено методи психодіагностики, психологічні технології підтримки, збереження і відновлення професійного здоров'я фахівців та можливості особистісного зростання на різних етапах професіогенезу.

Ключові слова: *українські вчені; психологічне здоров'я; професійне здоров'я; фахівці.*

Вступ. Професійне здоров'я (ПЗ) працівників організації на всіх етапах розвитку суспільства привертає увагу вчених і практиків в усьому світі. У нинішніх умовах військової агресії росії, в Україні та інших регіонах Європи і світу постала проблема вивчення особливостей її впливу та розроблення засобів подолання негативних наслідків на професійне здоров'я фахівців. Нині, поряд із звичайними чинниками, які зумовлюють професійне здоров'я – природними, біологічними, умовами придатності до життєдіяльності, соціально-психологічними, актуальною є проблема дослідження вкладу українських вчених впливу на рівень і якість професійного здоров'я цих факторів в умовах війни. Це потребує ретельного вивчення й аналізу впливу чинників на професійне здоров'я – зовнішніх, умов професійної діяльності, особливостей організації, соціально-економічних умов, військово-політичної обстановки. Водночас є необхідність з'ясування впливу суб'єктивних чинників на професійне здоров'я – психологічних, соціальних, біологічних, поведінкових.

Підвищений інтерес до вивчення професійного здоров'я особистості пов'язаний зі зростанням частоти межових нервово-психічних розладів (МНПР). За даними багатьох фахівців, розповсюдження цього захворювання у світі становить від 20% до 40% населення. Коли враховувати, що вони можуть зумовити аномалії міжособистісних стосунків, підвищувати конфліктність, викликати небажані зміни в поведінці – включно до асоціальних поведінок, а також спричиняти погіршення або втрату працездатності, то стане зрозуміло, що психічне і фізичне здоров'я та психосоціальний контроль щодо рівня професійного здоров'я мають соціальне, економічне значення й належить до найважливіших проблем сучасності [3; 4; 5; 7; 11; 12].

Такий підхід щодо аналізу робіт українських вчених дослідження професійного і психологічного здоров'я дає підстави для адекватного психологічного забезпечення професійного здоров'я в умовах війни і повоєнний час.

Мета дослідження – здійснити аналіз наукових джерел щодо вкладу українських вчених у проблему дослідження психологічного і професійного здоров'я фахівців.

Теоретичне підґрунтя. Проблема впливу зовнішніх умов на професійне здоров'я в умовах мирного часу в Україні представлена у роботах С. Болтівця, О. Войтенко, Л. Карамушки, М. Корольчука та інших щодо формування адекватно регулюючої поведінки особистості, обґрунтування заходів психологічного забезпечення та психогігієни. Так, виховання здорового способу життя в інформаційному середовищі та особливості психічного здоров'я вчителя досліджено у роботах Л. Карамушки, О. Креденцер [5; 6; 8], визначено психологічні чинники та умови забезпечення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій в умовах Нової української школи (Карамушка Л.М., Креденцер О.В.[5; 6; 8]) та ін.

Окрім того, проблеми професійного здоров'я працівників локомотивних бригад вивчали С. Світозарова, рятувальників - В. Крайнюк, С. Миронець, О. Тімченко. Психологічні особливості віддалених наслідків і стресогенних впливів на

професійне здоров'я учасників ліквідації аварії на Чорнобильській атомній електростанції вивчали В. Корольчук, М. Корольчук, А. Кулаженко [15]. Проблеми професійного здоров'я представників силових структур досліджено у роботах В. Осьодла [12], С. Миронця [10;11], Є. Потапчука [13]. Психологічне здоров'я і професійні ризики в системі освіти вивчали С. Болтівець, Л. Карамушка, О. Креденцер [1; 2; 5; 6], суб'єктивну активність особистості щодо збереження її психологічного благополуччя вивчала О. Войтенко [17].

Серед вивчення проблем впливу та психологічних наслідків війни вагоме місце займає аналіз психічних розладів населення під впливом військових конфліктів, які відбуваються в різних регіонах світу, що відображено в ряді зарубіжних досліджень [11; 12]. Вивчення психологічних наслідків широкомасштабної війни росії проти України лише розпочалось і знайшло відображення в наукових працях вітчизняних авторів: Л. Карамушки [ ]; О. Кокуна [ ]; В. Осьодла [ ]; В. Мороз [ ] та ін. Серед дослідження психологічних наслідків агресивної війни рф проти України суттєве значення має проблема вивчення сутності та структури професійного здоров'я персоналу організацій в умовах війни, його негативних та позитивних виявів, класифікація основних проблем, які стосуються вираженості складових психічного здоров'я, визначення ресурсів, необхідних для його підтримки і збереження.

Методи дослідження – теоретичний аналіз наукових джерел, узагальнення та систематизація матеріалу.

Результати і обговорення. Щодо професійного здоров'я, у прямій постановці, то воно було представлено в роботі С. Світозарової, і стосується професійного здоров'я працівників локомотивних бригад. Водночас, стан здоров'я є передумовою самореалізації і завдяки саме професійному здоров'ю особистість реалізує і досягає суттєвих результатів, зокрема, в професійній діяльності [16].

Стосовно взаємозв'язків впливу умов і особливостей професійної діяльності при виконанні професійних завдань фахівцями низка вчених виокремлює поняття професійне здоров'я (М. Корольчук, В. Крайнюк, С. Болтівець, С. Миронець, Л. Карамушка [14; 1; 2; 5; 10]).

У цілому, якщо узагальнити, то у літературі професійне здоров'я трактується вченими, як комплексна характеристика здоров'я людини у конкретних умовах професійної діяльності, що характеризується адаптацією до впливу чинників професійного середовища, забезпечується достатнім для виконання певного виду професійної діяльності функціональним резервом організму, проявляється у вигляді стану фізичного, психічного, соціального та духовного благополуччя [4; 9; 14].

Низка українських вчених (Карамушка, Корольчук, Крайнюк, Миронець) роглядають професійне здоров'я як один із чинників професійної придатності важливою умовою ефективності трудової і показником якої є професійна діяльність. Основним показником професійного здоров'я є професійна працездатність, що відображає здатність до певного виду професійної діяльності із заданою ефективністю і тривалістю впродовж визначено періоду життя [5; 14; 10].

Більшість вчених вважають, що фахівець є здоровим, якщо у нього гармонійно розвиваються потенційні і реалізуються актуальні, фізичні і психічні сили, що роблять його зрілим і компетентним, працездатним, активним суб'єктом життя і професійної діяльності.

Негативні чинники професійної діяльності спричиняють виникнення функціональних станів, що порушують гармонійний розвиток особистості і зумовлюють професійні деструкції, деформації, дезадаптацію, депресії, емоційне вигоряння, дисгармонію. У монографії А. Кулаженко, М. Корольчук, В. Корольчук [ ] вперше з'ясовано особливості проявів віддалених наслідків стресогенних впливів на особистість ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС у соціально-психологічній, емоційно-вольовій, комунікативній та поведінковій сферах. На підставі цього визначено показання до використання психокорекційних програм. Було обґрунтовано та здійснено апробацію психокорекційної програми для осіб з віддаленими проявами негативних наслідків аварії на ЧАЕС і доведено її ефективність. Окрім того, запропоновано соціально-психологічні, емоційно-вольовій, комунікативні та поведінкові критерії оцінки рівня віддалених наслідків впливу стресу [15].

В Україні нині багато робіт присвячено емпіричним, теоретичним дослідженням, виявам ресурсів психічного здоров'я персоналу організацій в звичайних умовах, умовах пандемії та війни. У роботах В. Осьодла, С. Миронця, М. Корольчука, В. Крайнюк, Л. Карамушки, Г. Ложкіна, Є. Потапчука висвітлено актуальні проблеми щодо використання сучасних психологічних технологій з метою профілактики і попередження негативного впливу стресу та оптимізації професійного здоров'я фахівців.

Так. У роботах під керівництвом Л. Карамушки та представників її наукової школи - О. Креденцер, К. Тищенко, В. Лагодзинської, В. Івкіна, О. Ковальчук та інших, розглянуто особливості психічного здоров'я персоналу освітніх та наукових організацій в звичайних та особливих умовах [6, 62-74].

Авторкою здійснено класифікацію основних видів стресу персоналу організацій в умовах війни, проблем спілкування з людьми та здійснення професійної діяльності. Показано, що найбільш вираженими проблемами психічного здоров'я персоналу в умовах війни, є проблеми які стосуються здатності протидіяти стресу, далі слідують проблеми, що мають відношення до здатності здійснювати професійну діяльність (забезпечити її ефективну організацію та продуктивність), і на останньому місті знаходяться проблеми, що пов'язані із здатністю налагоджувати стосунки з людьми. Разом з тим зазначено, що для переважної більшості опитаного персоналу, не дивлячись на всю складність воєнного періоду, притаманна позитивна спрямованість життєдіяльності (бачення перспективи майбутнього, віра в життя, позитивне ставлення до своєї професійної діяльності). Окрім того, авторкою здійснено класифікацію ресурсів (організаційно психологічних та особистісних) які використовуються персоналом організації для підтримки та збереження психологічного здоров'я у воєнний період [5; 6].

Отже, аналіз наукових джерел свідчить про те, що представники наукової школи Л. Карамушки внесли суттєвий вклад щодо розуміння сутності психічного здоров'я. Автори стверджують, що психічне здоров'я персоналу організації в умовах війни, включають такі основні складові, як здатність справлятися з повсякденними стресами життя в умовах війни, здатність налагоджувати стосунки ефективно здійснювати свою професійну діяльність та працювати на користь організації суспільства і реалізовуючи свої здібності в умовах війни.

Психічні розлади у контексті професійного здоров'я перебувають у центрі практичної психології і медицини вже не одне десятиріччя. Нинішній етап вивчення психологічного аспектів професійного здоров'я характеризується комплексним, поліфакторним вивченням етіології, патогенезу, перебігу та лікування негативних його проявів із визначенням психологічних, біологічних та соціальних чинників. Специфічна взаємодія їх спричиняє розвиток відповідних форм невротичних, психічних реакцій та станів які супроводжується дезорганізацію поведінки, стосунків, зниженням професійного здоров'я і ефективності діяльності [3; 4; 14].

Одна з перших робіт, яка присвячена проблемам здоров'я була опублікована під назвою «Психологічне забезпечення психологічного і фізичної здоров'я» з авторським колективом М. Корольчук, В. Крайнюк, А. Косенко, Т. Кочергіна (2002). Авторами представлено шляхи та засоби психологічного забезпечення фізичного та психічного здоров'я, основні поняття, критерії психічного здоров'я та синдроми психічних захворювань. У виданні представлено конкретні психологічні, медико-психологічні заходи профілактики раннього виявлення та методи психокорекції осіб з нервова психічними розладами. Отже, це була одна із перших робіт, де автори акумулювали свій особистий, професійний, науковий досвід.

Починаючи з дев'яностих років цикл робіт В. Крайнюк було спрямовано на дослідженні здоров'я молоді призовного віку. Важливість актуальність проблеми зумовило обрання теми дисертаційної роботи «Психологічні особливості проявів тривожності і агресивності юнаків призивного віку» (1999).

З метою регуляції та саморегуляції високого рівня тривожності та агресивності авторкою запропоновано та впроваджено елементи психологічного забезпечення в період завершення їхньої підготовки до призиву, які включають: проведення психодіагностики тривожності та агресивності, заходи психологічної

допомоги та індивідуальні групові психокорекційні вправи. Застосування основних елементів комплексного психологічного забезпечення в обстежуваних суттєво впливає на зниження високого рівня тривожності та агресивності. Ефективність корекції високої тривожності та агресивності у юнаків призивного віку забезпечується запропонованим комплексом заходів психокорекції, що включає п'ять індивідуальних та шість групових занять, які за необхідності повторюються.

Продовжуючи наукові дослідження, що стосуються професійного здоров'я рятувальників МНС (нині ДСНС) представлено у монографії за темою дисертації на здобуття ступеня доктора психологічних наук «Психологія стресостійкості особистості» (2009). Авторкою у роботі наведено нове теоретико-методологічне експериментальне розв'язання наукової проблеми стресостійкості особистості, що виявляється у розкритті психологічного змісту стресостійкості, розробці відповідного методичного апарату дослідження стресостійкості за прямими і побічними показниками, визначенні їх структурних елементів, експериментального виявлення особливості стресостійкості рятувальників у посттравматичний період. Це дало підстави обґрунтувати комплексну психологічну програму формування стресостійкості, ефективність якої доведено у практичних умовах підготовки рятувальників.

Встановлено, що психологічна програма сприяла формуванню у обстежуваних з низького до високого рівня стресостійкості за прямими та непрямими вимірами, за рахунок вибору адекватних професійних стратегій подолання стресу, емоційно-вольової регуляції, що призвело до поліпшення соціальної, особистісної, мотиваційної, поведінкової сфер [7, 380].

У науковому здобутку В. Крайнюк представлено теоретичне підґрунтя концепції стресостійкості особистості, що полягає в тому, що сучасне уявлення про стрес, сутність копінгу (психологічного змісту захисних механізмів стресу, буферних моделей, моделей психологічного соціального захисту) об'єктивних і суб'єктивних структурних елементів стресостійкості та моделі просоціальної діяльності рятувальників. Здійснено апробацію комплексної програми оптимізації стресостійкості особистості, яка виявилася ефективною і сприяє збереженню та відновленню професійного здоров'я фахівців.

Отже, наукові досягнення В. Крайнюк було спрямовано на визначення рівнів стресостійкості рятувальників, розроблення програми психологічної допомоги, а її апробація позитивно вплинула на професійне здоров'я обстежуваних.

У наукових роботах В. Осьодло та його наукової школи чітко спостерігається напрям досліджень стосовно впливу умов і особливостей військово-професійної діяльності на професійне здоров'я і функціональний стан, працездатність, стресостійкості особистості в особливих умовах.

У докторській дисертації В. Осьодла «Психологічні засади становлення суб'єкта військово-професійної діяльності» у 2013 році вперше започатковано і представлено в лонгітюдному дослідженні розвиток і становлення професійно важливих якостей офіцерів в професіогенезі. У роботі автором визначено психодіагностичний інструментарій, зовнішні і внутрішні чинники, що зумовлюють ефективність професійного і особистісного зростання фахівця, з'ясовано рівень емоційності загального інтелекту, соціомоторики, інтеграції особистості, особливості темпераменту, індивідуально психологічних властивостей, які впливають на розвиток особистості в професіогенезі. На підставі емпіричного дослідження розроблено методичні рекомендації для психологів щодо розвитку особистості в професіогенезі.

Виклики сьогодення відображено в колективній монографії «Стрес-асоційовані розлади здоров'я в умовах озброєного конфлікту» за загальною редакцією В. Гічуна [12].

Колективна монографія присвячена сучасним аспектам профілактики та попередження стрес-асоційованих розладів військових в умовах збройного конфлікту та має безпосереднє теоретичне і практичне значення. У ній висвітлено питання діагностики, патогенезу, запобігання та реабілітації населення України.

Особливе значення має участь автора у розробці концепції реабілітаційних центрів для ветеранів бойових дій, алгоритм психологічної діагностики та медико-психологічної реабілітації, а також особливості програми психологічної реабілітації [12, 254-264].

Отже, В. Осьодло у своїх наукових роботах та дослідженнях представників його наукової школи визначав вплив особливих умов діяльності на професійне здоров'я військовослужбовців та започаткував концепцію особистісного зростання фахівця у професіогенезі.

Дослідження негативних психічних станів рятувальників в умовах надзвичайних ситуацій представлено С. Миронцем у кандидатській дисертації та у співавторстві із О. Тімченком - у монографії. Свої наукові праці автори присвятили дослідженню динаміки негативних психічних станів, що виникають у працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС України під час виконання професійних завдань у реальних умовах виконання масштабних надзвичайних ситуацій [11].

Логічним продовженням наукових інтересів С. Миронця виявились захист докторської дисертації та публікація монографії «Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій: теоретичні та прикладні аспекти» [10]. У представленій роботі автор реалізував свій професійний, науковий і педагогічний досвід, розглянув у теоретичному та практичному аспектах особливості психологічного супроводу та умов діяльності міжнародних гуманітарних місій під час виконання завдань із залученням рятувальних загонів ДСНС України з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій транскордонного характеру із залученням медиків державної служби медицини катастроф.

С. Миронець зазначив, що професійна діяльність рятувальників є соціально значущою діяльністю, виконання якої потребує спеціальних знань, умінь і навичок, а також професійно зумовлених якостей особистості та високого рівня професійного здоров'я.

Отже, С. Миронцем започатковано та розроблено нормативно-правову базу, щодо функціонування аварійно-рятувальних підрозділів у межах МНС України та розкрито сучасні підходи щодо вивчення та особливості надання психологічної допомоги рятувальниками у складі міжнародних гуманітарних місій.

Відомий український вчений Г. Ложкін тривалий час свій науковий пошук реалізував у галузі збереження професійного здоров'я спортсменів. Цій проблемі вчений разом зі своїми учнями присвятив понад 10 років, як завідувач кафедри психології Київського національного університету фізичної культури і спорту. У подальших наукових пошуках проблематику дослідження психічного і фізичного професійного здоров'я було продовжено і представлено у теоретичних, методичних, практичних роботах щодо професійного здоров'я, що розкрито в оригінальній праці «Психології здоров'я» Г. Ложкін, О. Носкова, І. Толкунова, під редакцією В. Носкова. Севастополь: Вебер, 2001-2008р. 257с.

Через 10 років Г. Ложкін, І. Коцан, Г. Мушкитович, представили системне узагальнення матеріалу щодо психологічного здоров'я людини. Отже, вклад Г. Ложкіна і його наукової школи полягає в тому, що розглянуто принципи та методи поліпшення психічного здоров'я людини, основні аспекти взаємовпливу, позитивних та негативних емоційних станів на особистість, способи психологічного захисту, що сприяє зміцненню професійного довголіття і професійного здоров'я особистості.

Одна із перших фундаментальних робіт, що характеризує професійне здоров'я прикордонників, опублікована в Україні - це монографія Є. Потапчука «Теорія і практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців» [13]. Автором проведено надзвичайно цікавий теоретичний аналіз і практичне дослідження психічного здоров'я у вітчизняній та зарубіжній психології, зазначені різноманітні підходи, щодо змісту і його структури. Окрім того, характеристики військовослужбовця за ознаками здоров'я, автор розподілив на три групи: психічно здорових, з нервовопсихічною нестійкістю та психічними розладами.

Отже, результати проведеного дослідження професором Є. Потапчуком свідчать про те, що адекватну психоемоційну поведінкову реакцію військовослужбовця у повсякденній життєдіяльності, забезпечують загальний стан їх душевного комфорту — психічне здоров'я. Під час дослідження встановлено, що воно залежить від впливу чи очікування впливу різноманітних значень: сімейних, професійних та інших факторів. Для того, щоб у психічно здорових військовослужбовців попередити прояви нервово-психічної нестійкості та зниження рівня професійного здоров'я, необхідно контролювати, спрямовувати впливи різних

факторів у позитивне русло, а також гармонізувати їх у повсякденне життя і службову діяльність. Для чого була розроблена спеціальна програма оптимізації психічного стану особистості, як авторська розробка.

Окрім того, Є. Потапчук є фундатором наукових досліджень, які пов'язано із сімейним консультуванням, сімейним соціальним здоров'ям наших родин. За цією тематикою автором опубліковано монографії, статті, методичні рекомендації.

У роботі М. Вовканич «Психологічні особливості здорових та осіб з межовими нервово-психічними розладами» [3] представлено інформативний психодіагностичний інструментарій, який дав змогу визначити індивідуальні психологічні властивості осіб з межовими нервово-психічними розладами та розробити психокорекційну програму.

Це дало підстави авторці здійснити порівняльний аналіз і визначити їх особливості. А саме: індивідуально-психологічні особливості осіб з межовими нервово-психічними розладами полягають у наступному. Так, у обстежуваних з'ясовано низькі предметні ригідність й пластичність темп, соціальної пластичності темп, висока соціальна і предметна емоційність; висока емоційна нестабільність, нервово-психічна нестійкість; ознаки акцентуації з усіма типами порушення в емоційно-вольовій і емоційній сферах, високий рівень особистісної та ситуативної тривожності; конфліктності, ворожості, агресивності; низький рівень активності, працездатності, погіршення самопочуття, високий рівень невротизації, наявність депресивних тенденцій, що суттєво позначаються на здоров'ї в цілому.

Окрім того авторкою встановлено, що запропоновані психокорекційні методи позитивно впливають за осіб з МНПР, що призвело до зниження проявів вираженого нейротизму, зниження високої нервово-психічної нестійкості, підвищеної ситуативної тривожності, самооцінки, самопочуття і настрою, ворожості, конфліктності, зниження високого рівня депресії, Психокорекційні вправи виявились ефективними щодо поліпшення емоційно-вольових якостей особистості та позитивних змін у комунікативної сфері. Такий підхід дав змогу обґрунтувати, розробити адекватної комплекс інтегративних методик (п. 5, ст. 156).

Таким чином, М. Вовканич довела, що психодіагностичний інструментарій дає підстави визначити негативні прояви осіб з МНПР, розробити адекватний та ефективний психокорекційний комплекс, що призвело до позитивних наслідків і поліпшило професійне здоров'я обстежуваних (п. 6. стр. 157).

Розвиток залізничного транспорту у зв'язку з досягненням незалежності України, поставив нові завдання щодо актуальності підтримки професійного здоров'я і його забезпечення у працівників локомотивних бригад. Кафедра психології КНТЕУ (нині ДТЕУ) була запрошена до виконання науково-дослідної роботи за темою: «Психодіагностика та профілактика професійного стресу у машиністів електропоїздів» (замовник НДР 2009 р. – 2011 р. «Укрзалізниця»).

Протягом чотирьох років дослідження науковців кафедри психології М. Корольчука, В. Корольчук, С. Миронця і за участі здобувачів кафедри С. Світозарової та С. Солдатова призвели у підсумку до звіту щодо науково-дослідної роботи і захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук, під назвою «Психологічне забезпечення професійного здоров'я працівників локомотивних бригад» (2013). У роботі С. Світозарової визначено особливості проявів професійного здоров'я на психологічному рівні. Виявлено, що з дванадцяти шкал, що відображають стани і властивості обстежуваних, дев'ять характеризують професійне здоров'я [16].

Як підсумок авторкою визначено, що професійне здоров'я - це системна функціональна динамічна характеристика особистості, в основу якої покладено зовнішні та внутрішні чинники, що зумовлюють особливості її прояву на психологічному, соціальному, фізичному і ресурсному рівнях і у динамічний рівновазі та взаємодії забезпечують надійність діяльності, стійкість до її умов, особливостей, що у підсумку визначає рівень професійного здоров'я фахівців.

Отже, вклад С. Світозарової у дослідження проблеми професійного здоров'я полягає в тому, що вона представила одну із перших робіт, у якій професійне здоров'я фахівців розглядалося у прямій постановці і стосувалося машиністів локомотивних бригад Київського депо.

У дослідженнях кандидата психологічних наук, доцента кафедри психології ДТЕУ О. Войтенко професійне благополуччя розглядається як важлива умова працездатності особистості та її професійного довголіття. Особливу увагу при дослідженні проблеми професійного благополуччя зосереджено на діяльності працівників комунікативних професій, таких як викладачі вищих навчальних закладів. На них більшою мірою, ніж на представників інших професій, впливають об'єктивні стресові ситуації, що призводять до комплексу порушень професійного благополуччя [17].

Виділені за результатами емпіричного дослідження компоненти свідчать про те, що оцінки професійного благополуччя залежить від того, наскільки у професійній діяльності реалізовано потреба особистості, враховуючи індивідуальні уявлення і цінності.

Проведений авторкою емпіричний аналіз крос-культурних відмінностей в уявленнях про професійне благополуччя академічного персоналу України та Ірану підтвердив доцільність розгляду цього феномену у контексті ціннісно-мотиваційної сфери особистості[17].

Отже, роботи О. Войтенко свідчать про те, що оцінки професійного благополуччя є суттєвим щодо задоволення актуалізованих потреб і цінностей, і робить доцільним розгляд професійного благополуччя у контексті оптимального професійного здоров'я фахівців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі аналізу наукових джерел встановлено, що професійне здоров'я трактується вченими, як комплексна характеристика здоров'я людини у конкретних умовах професійної діяльності, що характеризується адаптацією до впливу чинників професійного середовища, забезпечується достатнім для виконання певного виду професійної діяльності функціональним резервом організму, проявляється у вигляді стану фізичного, психічного, соціального та духовного благополуччя.

Українські вчені внесли суттєвий вклад у розв'язання теоретико-методологічних та практичних проблем професійного здоров'я особистості у звичайних та особливих умовах життєдіяльності.

Вченими розкрито як зовнішні, так і внутрішні детермінанти, військово-політичні, економічні, соціально-психологічні, медико-біологічні, екологічні загрози для професійного здоров'я особистості. З'ясовано, що виклики стосуються усіх сфер життя особистості на мікро і макро рівнях. Суттєвим доробком українських вчених у проблему вивчення професійного здоров'я фахівців є те, що вчені не тільки констатували чинники, які впливають негативно на психічне здоров'я особистості, а й визначають особливості психологічного забезпечення професійного здоров'я в умовах пандемії та війни. Особливо цінними здобутками науковців є те, що в дослідженнях представлено сучасні методи психодіагностики, новітні психологічні технології підтримки, збереження і відновлення професійного здоров'я фахівців та можливості особистісного зростання на різних етапах професіогенезу. Впровадження наукових доробок українських вчених щодо визначення зовнішніх та внутрішніх чинників, які негативно впливають на професійне здоров'я особистості на психологічному, мотиваційному, соціальному, екологічному рівнях, що забезпечує відновлення професійного здоров'я фахівців в Україні.

Список використаних джерел

1. Болтівець С.І. (2020). Психогігієна як дисциплінарний напрям психологічної науки. *Психологія і суспільство.* № 3(81).

2. Болтівець С.І. (2022) Психогігієнічна сфера зміцнення психічного здоров'я різних груп населення. Підвищення фізичної працездатності різних груп населення в процесі занять фізичною культурою і спортом. Ірпінь.

3. Вовканич М.Д. (2000) Психологічні особливості здорових та осіб із межовими нервово-психічними розладами : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.04 / Київ. нац. ун-т. Київ.

4. Галецька І., Сосновський Т. (2006). Психологія здоров'я.- Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.

5. Карамушка Л. (2022). Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни: основні вияви та ресурси / ISSN (Print) 2307-6968, ISSN (Online) 2663-2209 Вчені записки Університету «КРОК» №3 (67).

13. Potapchuk Ye.M. (2003) Sotsialno-psykholohichni osnovy zberezhennia psykhichnoho zdorovia viiskovosluzhbovtsiv [Socio-psychological foundations of maintaining the mental health of military personnel]. dys. ... dokt. psykhol. nauk : 19.00.01 / Khmelnytskyi. (in Ukrainian)

14. Psykholohichne zabezpechennia psykhichnoho i fizychnoho zdorovia [Psychological support of mental and physical health]. / M. S. Korolchuk, V. M. Krainiuk, A. F. Kosenko, T. I. Kocherhina (2002). Zah. red. M. S. Korolchuka. – K. : Firma «Inkos». (in Ukrainian)

15. Psykholohichni osoblyvosti viddalenykh naslidkiv stresohennykh vplyviv. [Psychological features of distant consequences of stressogenic influences]: monohrafiia (2014) / Korolchuk M. S. ta in. ; za red. M. S. Korolchuka. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. (in Ukrainian)

16. Svitozarova S. V. (2013) Psykholohichni umovy zabezpechennia profesiinoho zdorovia pratsivnykiv lokomotyvnykh bryhad. [Psychological conditions for ensuring the occupational health of workers of locomotive crews]: dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.10 / Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. Kyiv. (in Ukrainian)

17. Myronets, S., Voitenko, E.; Kaposloz, H., Zazymko, O., & Osodlo, V. (2021). Influence of Characteristics of Self-actualization and Coping Behavior on Resistance of Teachers to Professional Stressors and Emotional Burnout. International Journal of Organizational Leadership, 10(1).

Summary

Kryvda K. *graduate student of the Department of Psychology State University of Trade and Economics*

THE CONTRIBUTION OF UKRAINIAN SCIENTISTS TO THE RESEARCH OF PROBLEMS OF PSYCHOLOGICAL AND PROFESSIONAL HEALTH

Introduction. *The professional health of the organization's employees at all stages of the development of society attracts the attention of scientists and practitioners all over the world. In the current conditions of military aggression of Russia, in Ukraine and other regions of Europe and the world, the problem of studying the specifics of its influence and developing means of overcoming the negative consequences on the professional health of specialists has arisen.*

The purpose *of the research is to carry out an analysis of scientific sources regarding the contribution of Ukrainian scientists to the problem of researching the psychological and professional health of specialists.*

Methods *– theoretical analysis of scientific sources, generalization and systematization of material.*

Originality. *The scientific novelty of the research lies in the fact that, based on the analysis of scientific sources by Ukrainian scientists, the main directions and relevance of occupational health research are determined in relation to its determinants, features of manifestations, psychodiagnostics and the provision of psychological assistance to specialists in special conditions.*

The practical significance of the study consists in the systematization and highlighting of the main scientific achievements and achievements of Ukrainian scientists in relation to modern methods of psychodiagnostics and psychological support of professional health in the professionogenesis of an individual.

Conclusions. *On the basis of the analysis of scientific sources, it was established that occupational health is interpreted by scientists as a complex characteristic of human health in specific conditions of professional activity, characterized by adaptation to the influence of factors of the professional environment, provided by a functional reserve of the body sufficient for the performance of a certain type of professional activity, manifested in the form of a state of physical, mental, social and spiritual well-being.*

Ukrainian scientists made a significant contribution to the solution of theoretical, methodological and practical problems of professional health of the individual in ordinary and special conditions of life.

Scientists have revealed both external and internal determinants, military-political, economic, social-psychological, medical-biological, environmental threats to the professional health of an individual. It was found that the challenges apply to all spheres of an individual's life at the micro and macro levels. A significant contribution of Ukrainian scientists to the problem of studying the professional health of specialists is that the scientists not only ascertained the factors that negatively affect the mental health of an individual, but also determined the peculiarities of the psychological support of professional health in the conditions of a pandemic and war. The scientists presented methods of psychodiagnostics, psychological technologies for supporting, maintaining and restoring the professional health of specialists and opportunities for personal growth at various stages of professional development. The implementation of scientific developments of Ukrainian scientists regarding the determination of external and internal factors that negatively affect the professional health of an individual at the psychological, motivational, social, and environmental levels, which ensures the restoration of the professional health of specialists in Ukraine.

The prospect of further research is the substantiation of the psychodiagnostic toolkit, the definition of psychological determinants, manifestations and structural components of the professional health of business managers.

Keywords*: Ukrainian scientists; psychological health; occupational health; experts.*

Received/Поступила: 03.10.23.